

Profesors Ernests Felsbergs - Latvijas Universitātes pirmais rektors

(07.11.1866 - 31.08.1928)

Profesors Ernests Felsbergs bija Latvijas Universitātes (LU) pirmais vēlētais rektors un profesionāls mākslas vēsturnieks, kura ceļš uz šiem sasniegumiem aizsākās nabadzīgā Cēsu apriņķa Nēķina pagasta Pikaņu mežsarga Reiņa Felsberga ģimenē, bet pateicoties mērķtiecībai un zināšanu alkām, aizvijās uz izglītības centriem Tērbatā, Pēterpilī, Berlīnē un Krievijā.

E. Felsbergs savus pirmos zinātniskos grādus iegūst ārpus Latvijas: 1904. gadā Tērbatas universitātē tika nokārtots maģistra pārbaudījums, bet 1905. gadā iegūtas tiesības strādāt par augstskolas pasniedzēju. 1910. gadā aizstāvēja disertāciju ''*Brāļi Grakhi*'' un tika ievēlēts par universitātes filoloģijas un klasiskās arheoloģijas profesoru un augstskolas mākslas muzeja direktoru. Latvijā atgriežas 1920. gada augustā, bet 1920. gada 3. septembrī viņš tika apstiprināts par pagaidu rektoru.

1919. gada 28. septembrī oficiāli tiek atklāta Latvijas Augstskola (LA). Latvijas Augstskolas izaugsmē (vēlāk Latvijas Universitātē) ļoti nozīmīgs bija to zinātnieku un mācībspēku ieguldījums, kuri pēc Pirmā pasaules kara ieradās Latvijā no Tartu, Pēterburgas u. c. universitātēm. Viens no tādiem zinātniekiem un mācībspēkiem bija profesors E. Felsbergs, kuru uzaicināja pievienoties tās akadēmiskajai saimei.

1920. gada 17. augustā E. Felsbergs atgriežas Latvijā un uzsāk darbu LA kā profesors. Bet drīz vien, 1920. gada 3. septembrī viņš tika apstiprināts par pagaidu rektoru.

E. Felsbergs 54 gadu vecumā pieņēma nozīmīgu darba un dzīves izaicinājumu, par kuru viņš bija sapņojis vēl esot Tērbatā. Apliecinājums tam ir E. Felsberga LA gada svētkos teiktie emocionālie ievadvārdi: ''*Spoža augstskola brīvā Latvijā allaž bij manas jaunības sapnis, bet toreiz šis sapnis likās esam tik tālu no patiesības, ka nemaz necerēju, ka manā mūžā viņš vēl varētu piepildīties.*''

Veidot jaunu nacionālu augstskolu dažus gadus pēc Pirmā pasaules kara nebija viegli. Tas bija laiks, kad pēc kara pasaulē bruka impērijas un veidojās jaunas nacionālas patstāvīgas valstis. Lai veidotu valstisku neatkarību, bija nepieciešami izglītoti un intelektuāli pilsoņi. Šādos politiski un ekonomiski sarežģītajos apstākļos dzima doma

par nacionālo augstskolu. *"Latvijas universitātes nodibināšana un organizēšana bija grūts un atbildīgs darbs svešu varu iespaidos, lielo kaimiņu tautu nicināšanā un naidā un pašu spēku sākumā nepilnīgi organizētā plūdumā."* Profesora skatījumā viens no svarīgākajiem darbiem tolaik, bija izstrādāt Universitātes Satversmes projektu, nostiprināt akadēmiskā personāla sastāvu un ārzemju speciālistu piesaisti universitātei. *"Viņa skatījumā Satversmes mērķis ir padarīt Latvijas Universitāti par atzītu akadēmisko un zinātnes centru visas Eiropas mērogā."*

Profesors, laika periodā no 1920. gada, kad tika apstiprināts par pagaidu rektoru līdz savu pilnvaru nolikšanai 1923. gada jūlijā, LU veidošanas darbā darbojās galvenokārt trīs virzienos. Pirmkārt, viņam bija jāturpina pirmā gada vadītāja darbs, sākot ar administratīvo un saimniecisko darbu sakārtošanu. Otrkārt, ne mazāk svarīgi bija arī ārpolitiskie uzdevumi, lai jaunā universitāte iespējami drīz būtu atpazīstama un bija jādomā par ārzemju speciālistu piesaisti universitātei, jāveicina esošo universitātes darbinieku profesionālā pilnveide, lai tie dotos papildināt zināšanas uz ārvalstu universitātēm. Viņa laikā par LU goda biedriem kļuva un diplomus saņēma vairāki ievērojami dažādu zinātņu nozaru ārvalstu speciālisti: Ogists Forels, Anrijs Ozē, Antuāns Meijē, Josepī Mikkola, Čarlzs Teodors Hegberts Raitis utt. Trešais mērķis, kuru sev bija izvirzījis profesors esot rektora amatā, bija *"iespējami augstu nospraust jaunās universitātes "standartu", lai iespējami īsā laikā panāktu veco universitāšu līmeni."* Jāmin, ka E. Felsbergs pats vairākkārt studiju laikā bija pilnveidojis savas zināšanas ārvalstīs: 1901. gadā Pēterburgas universitātē, 1903.-1904. gadā Berlīnes universitātē, komandējumā Romā no 1912. gada 9. līdz 16. oktobrim, labi pārvaldīja vairākas svešvalodas. Lai daudzpusīgi raksturotu profesoru, noteikti būtu jāpiemin E. Felsberga rakstura īpašības un intelekts, kam bija nozīmīga loma Universitātes tapšanā. Domājams, ka rakstura stingrība un principu ievērošana, palīdzēja profesoram tik īsā laikā, ko viņš pavadīja Latvijā, veikt tik daudz darbus.

Rektora amatā profesors E. Felsbergs bija neilgu laiku - sākot no 1922. gada septembra līdz savu pilnvaru nolikšanai 1923. gada jūlijā. Jāsaka, ka atgriežoties Latvijā, E. Felsbergam bija ļoti darbīgs laiks gan akadēmiskā vidē, gan administratīvā darba jomā. Pirmkārt, paralēli rektora amatam, viņš lasīja lekcijas Filoloģijas un filozofijas fakultātē un Latvijas Mākslas akadēmijā, kur lasījis kursus Grieķijas vēsturē, grieķu mākslas vēsturē, mitoloģijā un ievadu klasiskajā filoloģijā. Otrkārt,

laikā no 1922. līdz 1925. gadam viņš bija Saeimas deputāts, bet no 1924. gada 19. decembra līdz 1925. gada 4. martam - izglītības ministrs. Kā savās atmiņās raksta profesors Pēteris Ķiķauka *"Voroņežā man gadījās kādu pusgadu ar prof. E. Felsbergu kopā strādāt un dzīvot. Tur vēl vairāk es mācījos pazīt viņu ne tikai kā profesoru un zinātnieku, bet arī kā cilvēku, ko nekādi apstākļi nespēja piespiest rīkoties citādi, nekā prasīja viņa sirdsapziņa."* Paralēli administratīvam darbam, esot rektora amatā, viņa aicinājums bija arī lekciju lasīšana.

Profesora E. Felsberga akadēmiskās gaitas visvairāk bija saistītas ar Filoloģijas un filozofijas fakultāti. Pirmo reizi Filoloģijas un filozofijas fakultātes sēdē E. Felsbergs piedalās jau 1920. gada 1. septembrī. Kopš Tērbatas laikiem viņa sapnis bija izveidot grieķu mākslas muzeju, kādu viņš pārzināja Tērbatā. Tas arī drīzumā tiek īstenots. Paralēli lekciju darbam, E. Felsbergs no 1920. gada rudens līdzdarbojas arī Mākslas kabinetā. Mākslas kabinetā tika veidota gan priekšmetu kolekcija, gan bibliotēka. Mākslas kabinetā bija vērtīga mākslas priekšmetu kolekcija ar ģipša nolējumu, diapozitīvu, vērtīgu monētu un izdevumu kolekcijām, grieķu un romiešu mākslas oriģināliem. Runājot par bibliotēkas krājumu, Mākslas kabineta bibliotēka tolaik bija visplašākā un visvērtīgākā Latvijā.

Viena no viņa rakstura šķautnēm esot bijusi, it visā meklēt skaisto, vai tā būtu daba, grāmatas, piemiņas vietas, jo viņa vēsturnieka gars visur mēģināja saskatīt patiesas vērtības, pat dzīves grūtākajos brīžos. *"[...] mans tēvs meklēja jēgu dzīvei savās grāmatās. Visbiežāk šai laikā viņam kabatā bija neliela grāmata pelēkos vākos: Romas mākslas pieminekļu, muzeju un bibliotēku saraksts. Varbūt tas bija grāmatas nelielais formāts, kas viegli bija ielikama kabatā un nēsājama līdz, varbūt tā bija doma par mākslas priekšmetu skaistumu, kas bija uzglabājušies cauri gadsimtiem [...] nezinu, bet šī nelielā grāmatiņa tēvam toreiz likās vismīļākā, viņš to mēnešiem nēsāja līdz kabatā, lasīja, kur vien varēja."*

Latvijā viņš uzrakstījis arī vairākus darbus par antīko mākslu – *"Ievads grieķu mākslā"* (1926), *"Grieķu mākslas vēstures literatūra"* (1926), *"Akropole un Parteons"* (1926), kā arī grāmatu *"Grieķu vāzu gleznas"*, par kuru 1928. gadā saņem Kultūras fonda prēmiju. *"Laikā no 1920. līdz 1927. gadam es savu tēvu reti redzēju atpūšamies, es neatceros viņu redzējusi ar kādu laika kavēklim domātu grāmatu rokās, viesībās viņu atceros reti. Laiks pagāja apspriedēs, sēdēs, lekcijās, semināros,*

oficiālos sarīkojumos.'' Tādi ir bijuši darbīgā E. Felsberga pēdējie astoņi dzīves gadi Latvijā, kurus liktenis viņam bija lēmis, jo 1928. gada 31. augustā pēc smagas slimības pārstāj pukstēt viņa sirds.

Godinot pirmā rektora piemiņu, 2004. gadā Latvijas Universitātes (LU) Bibliotēka sagatavoja grāmatu "*Profesors Dr. phil. h. c. Ernests Felsbergs: dzīve un darbs*", kas bija LU veltījums LU pirmajam rektoram Ernestam Felsbergam, LU 85. gadskārtā pieminot un atzīmējot Ernesta Felsberga nozīmi un ieguldījumu LU izveidošanā, LU Satversmes izstrādāšanā, antīkās kultūras un mākslas vēstures attīstībā. Minētajā izdevumā, kas papildināts ar fotogrāfijām un arhīva materiāliem, sniegts profesora dzīves, zinātniskā un sabiedriskā darba apskats Latvijas valsts, zinātnes un LU attīstības kopsakarībās.

Literatūras un avotu saraksts:

1. Bērziņa-Felsberga Lūcija. Profesors Ernests Felsbergs / Lūcija Bērziņa-Felsberga // Profesors Dr. phil. h. c. Ernests Felsbergs. Dzīve un darbs = Professor Dr. phil. h. c. Ernests Felsbergs. Vita et opera / sast. Sandra Ranka ; bibliogr. red. Diāna Paukšēna ; LU Bibliotēka. – Rīga : LU, 2004.- 55.,57.,59.lpp.
2. Kiope Māra. Saruna ar Latvijas Universitātes pirmo rektoru profesoru Ernestu Felsbergu / Māra Kiope // Profesors Dr. phil. h. c. Ernests Felsbergs. Dzīve un darbs = Professor Dr. phil. h. c. Ernests Felsbergs. Vita et opera / sast. Sandra Ranka ; bibliogr. red. Diāna Paukšēna ; LU Bibliotēka. – Rīga : LU, 2004. - 41.lpp.
3. Ķiļauka P. Prof. Ernests Felsbergs // Izglītības Ministrijas Mēnešraksts.- Nr.9 (1928, sept.), 215.lpp.
4. Latvijas Augstskolas gada svētki : [runa] //Izglītības Ministrijas Mēnešraksts.- Nr. 11 (1920, nov.), 483. lpp.
5. Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919-1939.-1.daļa. Rīga, Latvijas Universitāte.-1939.- 61.lpp.
6. Latvijas Universitātes piecgadu darbības pārskats 1919.-1924.- Rīga, 1925.- 292., 324.lpp.
7. LVVA, 7427.f., 6. apr., 38. l., 1.lp.
8. Profesors Dr. phil. h. c. Ernests Felsbergs. Dzīve un darbs = Professor Dr. phil. h. c. Ernests Felsbergs. Vita et opera / sast. Sandra Ranka ; bibliogr. red. Diāna Paukšēna ; LU Bibliotēka. – Rīga : LU, 2004. – 11. lpp.

Saistīto ziņu saraksts:

- Digitālā kolekcija: LU pirmais rektors E. Felsbergs - <http://www.biblioteka.lu.lv/par-biblioteku/izstades/virtualasizstades/rektori/e-felsbergs/Digitālā>
- LU rektora, profesora Ernesta Felsberga un LU Mākslas kabineta kolekcija: <http://www.biblioteka.lu.lv/e-resursi/kolekcijasdavinajumi/specialas-kolekcijas/felsbergs-un-makslas-kabinetakolekcija/>
- Prof. E. Felsberga mantojums: antīkās studijas Latvijas Universitātes Vēstures un filoloģijas fakultātē XX-XXI gs. - <http://www.antiquitas.lv/prof-e-felsberga-mantojums-antikasstudijas-latvijas-universitates-vestures-un-filologijas-fakultate-xxxxi-gs/>
- Ernests Felsbergs - <http://www.letonika.lv/groups/default.aspx?r=6&q=Skalbe%20-Arv%c4%abds%20-Sib%c4%abrijas&id=970226&g=1>
- Prof. E. Felsberga piemiņas stipendija - <http://www.fonds.lv/stipendijas/jauno-petniekustipendijas/humanitarajas-zinatnes/prof-e-felsberga-pieminastipendija/>